

◆◆◆ BEKE MARGIT

Habsburg-Lotharingiai Károly Ambrus esztergomi érsek és a királyné koronázása 1808-ban

Hosszú évszázadok folyamán a királykoronázás joga az esztergomi érseket illette meg, míg a királynék koronázása a veszprémi püspök joghatósága alá tartozott.

Mária Ludovika királynéi koronázása körül nem egyértelműek a megállapítások. Pfeiffer János azt állítja, hogy a királynét a szentkirálysabadjai Rosos Pál Sándor (1808. ápr. 29. – 1809. júl. 17.) veszprémi püspök koronázta meg 1808. szeptember 7-én Pozsonyban. Ennek emlékére a királynéről elnevezett pesti katonai nevelőintézet céljaira 10 ezer Ft-os alapítványt tett.¹ A Habsburg lexikon nem tartja méltónak megnevezni, vagy nem tudja, ki koronázta meg Pozsonyban az ifjú királynét.² Meszlényi Antal Mária Ludovika királyné koronázásáról ezt írja: „Az csak természetes, hogy ezt a szertartást is testvéröccse foglalta le magának, bár az a veszprémi püspök, jelen esetben Rosos Pál joga lett volna. Ő azonban annál is szívesebben átengedte, mert súlyos beteg volt.”³ Tehát az a kérdés, hogy ki koronázta meg a királynét?

A konkrét esemény vizsgálata előtt érdemes egy pillantást vetnünk a királyné-koronázások történetére. Egyes állítások szerint az első ilyen alkalom Gizella királyné megkoronázása volt.⁴ Költői a kérdés, hogy mikor is lehetett ez. IV. Béla királyra vezetik vissza (1269) a veszprémi püspök jogát a királyné-koronázáshoz. Megjegyzik, hogy 1216–1221 között a veszprémi püspök és az esztergomi érsek éles vitába keveredett e jogot illetően. Végül is III. Honorius pápa elrendelte, hogy a királynét a veszprémi püspök koro-

¹ PEIFFER JÁNOS, *A veszprémi egyházmegye történeti névtára, 1630–1950: püspökei, kanonokjai, papjai* (Dissertationes hungaricae ex historia Ecclesiae VIII) (Görres Gesellschaft, München 1987) 47.

² *Habsburg Lexikon* (szerk. Brigitte Hamann; Új Génius Kiadó, h.n. é.n.; a továbbiakban: HL) 317-318, arcképe is.

³ MESZLÉNYI ANTAL, *A magyar hercegsorozatok arcképsorozata (1707–1945)* (Budapest 1970) 156-157.

⁴ FÖLDEVÁRY MIKLÓS, *Értekezés a magyar királynék koronázások kezdetéről és a koronázás módjában időről időre történt változásokról...* (Pest 1830) 13.

názza, de a királyt az esztergomi érsek.⁵ Megállapítható, hogy a XV. század végéig vagy tovább is az a szokás, hogy a koronázást szentelt olajjal végzik, amellyel kétszer kenik meg a jobb kart és egyszer a vállak között. 1563-ban először írják le, hogy Miksa császár hitvesének jobb vállára helyezték a Szent Koronát. A koronázást megelőzte az eskü, amelyet az esztergomi érsek vett ki, amint azt II. András III. Incéhez írt levele bizonyítja. Az eskü az ország szabadságára és a nemesek kiváltságainak megtartására vonatkozott. Erre azért volt szükség, mert a királyi férjek a törvényeket az ő beleegyezésükkel hozták meg.⁶ „1527-ig míg a Szent Korona a fejükre tétetett, közor-száglónak számítottak,”⁷ vagyis a hatalomból kivették részüket, de ez a század végén megszűnt. A királynéknak külön udvari tisztségek is a rendelkezésükre álltak., kancellárjuk, alkancellárjuk, főudvarnokuk, főajtónállójuk, grófjaik és báróik vették körül őket. Jószágaik is voltak, ezeket azonban később elvették, és a korona jószágaihoz csatolták. Pecséteket használhattak, kivéve az arany királyi függőpecsétet és a bírósági pecsétet.⁸ A királyné kancellárja a veszprémi püspök volt, akinek ezért 500 márka járt.

A XVIII. századra a koronázás módja megváltozott. A szent olajjal való megkenés megmaradt, de az esküt elhagyták. A királyné fejére díszes házi korona kerül, az ország koronáját jobb vállára teszik (de a közországlásból kimaradnak). Az ország primása keni meg olajjal a királynét és jobb vállára is ő helyezi a koronát. A veszprémi püspök díszes házi koronával koronázza meg.⁹ Nézzük meg most közelebbről a megkoronázandó személyét és a koronázót!

Mária Ludovika Beatrix mint Mária Terézia unokája, I. Ferenc császár, magyar király (1793–1835) harmadik felesége lett. Az első felesége Erzsébet Vilma württembergi hercegnő, akivel 1788-ban kötött házasságot. Ő 1790. február 18-án meghalt gyermekágyi lázban.¹⁰ A második Mária Terézia nápolyi hercegnő, akivel 1790-ben kötött frigyét, és 1807. április 13-án szintén gyermekágyi lázban hunyt el. A negyedik Karolina Augusztia bajor hercegnő, aki 1816-ban ment nőül a királyhoz, ő túlélte Ferenc császárt.¹¹ Mária Ludovika Monzaban született 1787. december 14-én, és Veronában halt meg 1816. április 7-én. Mária Terézia fiának, Habsburg-Lotharingiai Ferdinánd

⁵ FÖLDVÁRY 25.

⁶ Uo. 19.

⁷ Uo. 23.

⁸ Uo. 23, 29.

⁹ Uo. 33.

¹⁰ BERTÉNYI Iván – DIÓSZEGI István – HORVÁTH Jenő – KALMÁR János – SZABÓ Péter, *Királyok könyve. Magyarország és Erdély királyai, királynői, fejedelmiei és kormányzói* (Officina Nova, h.n. é.n.; a továbbiakban: *Királyok könyve*) 184-185.

¹¹ *Királyok könyve* 184.

¹² HL 104.

¹³ HL 295-297.

Antal Károlynak,¹² Lombardia kormányzójának és az Estei ágból származó Mária Beatricének,¹³ Modena örökösének a házasságából született. Ferdinánd testvére I. Ferenc császár volt, vagyis Ludovika és Károly Ambrus a császár unokatestvérei voltak. A család némely forrás szerint 9 gyermeket számlált: Mária Terézia (1773. nov. 1.),¹⁴ József Ferenc (1775),¹⁵ Mária Leopoldina (1776. dec. 10.),¹⁶ Ferenc (1779. okt. 6.),¹⁷ Ferdinánd Károly (1781. ápr. 25.),¹⁸ Miksa József (1782. júl. 14.),¹⁹ Mária Antónia,²⁰ Károly Ambrus (1785. máj. 2.),²¹ Mária Ludovika (1787. dec. 14.).²² A *Habsburg Lexikon*ban nem szerepel sem József Ferenc, sem Mária Antónia, ebben az esetben 7 testvérrel kell számolnunk.

MÁRIA LUDOVIKA PORTRÉJA

litográfia
(közlő: HOLČEK)

Mária Ludovika 1808-ban feleségül ment a negyvenéves I. Ferenc császárhoz. Valószínűleg ez volt a vőlegény egyetlen szerelmi házassága, bár a következő királynéről, Karolina Augusztáról is ezt jegyezték fel. Az egybekelésnek nagy ünnepi és irodalmi visszhangja volt. A menyasszonyt dicsérték: szépségét, báját, szívét és szellemét. Kedvelte a pompát, és fényes ünnepeket tartott. Ezek az évek a Napóleon elleni küzdelemben teltek el, és ennek megfelelően

élesen Napóleon-ellenes volt ő is és az egész Habsburg család. A királynén hamar jelentkeztek a tuberkulózis tünetei. Mária Ludovika Karlsbadban, ahová gyógyulás céljából utazhatott, ismerkedett meg 1810 nyarán Goethével, akin keresztül a német irodalmat is megismerte. Még nem volt 29 éves, amikor elhunyt, de testvérbátyja, a primás sem élt már.²³

¹⁴ HL 328.

¹⁵ HL nem ismeri.

¹⁶ HL 313.

¹⁷ HL 120.

¹⁸ HL 106. Második gyermeknek mondja.

¹⁹ 1776. dec. 10.*

²⁰ HL nem ismeri.

²¹ HL 217.

²² HL 296 szerint Mária Terézia, M. Leopoldina, IV. Ferenc, Ferdinánd, Miksa, Károly Ambrus, M. Ludovika.

²³ HL 317-318.

Mária Ludovika testvére Károly Ambrus. Ki volt ő? Milánóban 1785. november 2-án született.²⁴ Nevét Milánó két híres püspökéről, Ambrusról és Borromei Károlyról kapta. A törékeny testalkatú herceget papnak szánták. Életének első 10 évét a modenai várkastélyban töltötte, majd 4 évet Breisgauban.²⁵ Atyja Lombardia kormányzójaként 1796-ban menekülni kényszerült Napóleon elől, és birtokaitól megfosztva az anya kisebb gyermekeivel előbb Triesztben, majd a bécsújhelyi Neuklosterben telepedett le.²⁶ A család 1803-ban Bécsbe költözött. Az 1805–1806-os években I. Ferenc császár az elvesztett birtokok helyett a családnak ajándékozta a Rákócziak ősi fészket, Szerencs várát a hozzá tartozó birtokokkal együtt. Károly Ambrus Szerencsen készült a papi pályára, ahol két éven át teológiát tanult Rauscher Miklós esztergomi kanonoktól, Gerlóczy báró udvari pap és szertartótól és Zimányi Ignác pesti egyetemi tanártól. Tanulmánya kiterjedt a magyar nyelv elsajátítására is.²⁷ 1805-ben Bécsben Sigismund Hohenwarth bécsi érsek adta fel neki a kisebb papi rendeket. 1806. július 29-én korhiány miatt pápai engedéllyel kinevezték váci püspöki adminisztrátornak, és székhelyére 1807. január 7-én nagy pompával vonult be, noha ekkor még a papszentelésben sem részesült.²⁸ Érdekes, hogy az esztergomi érseki szék is üres volt ezekben az években, de a Szentszék nem vele akarta betölteni a széket, talán azért sem, mert még nem volt pap. A Váci Egyházmegyét hosszú éveken át Bodonyi Sándor felszentelt püspök kormányozta káptalani helynökként, akit az új főpásztor püspöki helynökévé tett meg. Károly Ambrus őt kérte meg diakónusi felszentelésére, ami 1807. november 5-én Vácott történt meg. A következő napon Fischer István egri érsek szentelte áldozópappá.²⁹ Mint láttuk, az esztergomi érseki szék üres volt, ezért kérték meg az egri érseket a szentelés kiszolgáltatására. Első ünnepélyes szentmiséjét az új váci püspök előkelő ronkoni jelenlétében a budai várkapornában tartotta november 29-én, az osztrák császári ház főpatronusa, Szent Lipót ünnepén. 1807. december 25-én

²⁴ Születési dátuma november 2., és nem május, vö. DULHÁZY Mihály, *Esztei Károly Ambrus Ausztria, Magyar és Cseh Országok örökös Királyi hercege, Esztergomi Érsek és Magyar Országai Primásnak Élete Rajza*, in *Felsőmagyarországi Minerva* (1825) XIII–XVI; TÖRÖK János, *Magyarország primása közjogi és történeti vázolat I-II* (Pest 1859) I, 177; MESZLÉNYI 1970, 151; HL 217-218; REISZIG Ede, *Esztergom vármegye története*, in BOROVSKY Samu, *Esztergom vármegye* (Magyarország vármegyéi és városai) (bev. Praznovszky Mihály; reprint, Budapest 1989) 382; SZÁMORD Ignác, *Estei Károly Ambrus*, in *István Bácsi Naptára* (1881); ZELLIGER Alajos, *Egyházi írók csarnoka. Esztergom-főegyházmegyei papság irodalmi munkássága* (Nagyszombat 1893) 7; BEKE Margit, *Habsburg-Lotharingiai Károly Ambrus*, in *Esztergomi érsekek 1001–2003* (szerk. Beke Margit; Budapest 2003) 354-357, pecsétje 439, 36. sz., címere 451, 37. sz.; BEKE Margit, *A Primási Levéltár nemesi és címeres emlékei* (Esztergom 1995) castrum doloris: 245, címer: 254; Ua. (2. kiad., Budapest 2010) castrum doloris: 299, címer: 308.

²⁵ MESZLÉNYI 1970, 152.

²⁶ HL 296.

²⁷ MESZLÉNYI 1970, 152.

még a váci székesegyházban ünnepélyesen bemutatta szentmiséjét, onnan Budára érkezett, majd 28-án Bécsbe ment, a király jegyeseének üdvözlésére.³⁰ December 30-án ugyanis Trautmannsdorf prefektus teljhatalommal felruházva megkérte Mária Ludovika Beatrix kezét Ferenc császár és király részére. Ezért január 3-án a hercegnő anyjához mentek kísérettel, hogy tőle is megkérjék a leány kezét. Ekkor már nem élt az apa. Az esküvőt január 6-ára a Háromkirályok ünnepére tűzték ki, este hat órára.³¹

I. Ferenc császárnak ez a házassága kiemelkedik a többi közül, hiszen ekkor alapította a *Lipót Rendet*, 1808. január 6-án. Ezt atyja, II. Lipót (1790–92) emlékére nevezte el. Alapítása 1808. július 14-én kelt. Polgári és katonai személyek egyaránt megkaphatták a rendi kitüntetést. 3 osztálya volt: a Nagykeresztesek, a Középkeresztesek és a Lovagkeresztesek. 1901. február 1-től a Nagykeresztesek után következtek az I. osztály lovagjai.³²

Az ünnepélyes esküvői szertartásra az ágostonosok templomában került sor, a kora esti órákban, amikor már gyertyák és fáklyák fényénél vonultak a meghívottak. A templomot kívül és belül művészien elhelyezett lámpákkal díszítették fel. Trautmannsdorf kísérte a menyasszonyt a templomtérhez zeneszó és harangzúgás közepette. Károly Ambrus főpapi díszbe öltözve a papsággal kísérte a jegyeseket és az anyát a szentélybe. A püspök az áldás és a házasságkötés szertartása után *Te Deumot* intonált. Ezalatt ismét megszólaltak a harangok, majd az ünneplők visszatértek a királyi palotába. Ott az előkelő dámák kézcsókra járultak az új királynéhoz. Az esküvőt követő lakomán jelen volt a királyné anyja és valamennyi testvére számos meghívott vendég között.³³

A királyné koronázására ez után kerülhetett sor. Felvetődik a kérdés, miért nem hamarabb történt meg ez a koronázás? Erre Károly Ambrus életrajzi adatai adhatnak választ. A házassági szentséget a felek ugyan egymásnak szolgáltatják ki, de jelen van az egyház papja is. Ez így történt január 6-án.

²⁸ MESZLÉNYI 1970, 154; MESZLÉNYI Antal, *A jozefinizmus kora Magyarországon (1780–1846)* (Budapest 1934) 140; KATONA, Stephanus, *Historia critica regnum Hungariae I-XLIV* (Pestini-Budae 1779–1817) XXIII. ord. XLII, 360.

²⁹ MESZLÉNYI 1970, 153; CHOBOT Ferenc, *A váci egyházmegye történeti névtára II* (Vác 1917) 643; PAINTNER Mihály, *Trauerrede auf den durchlauchtigsten... Herrn Carl Ambrosius, königreichen Erz-Prinzen von Ungarn. Erzherzog von Österreich Erzbischof zu Ungarn, Primas des Königreichs Ungarn als Ihren... königlichen Hoheit Leichenbegräbniss in der Kollegiat-Kirche zu Pressburg der 11. 12. und 13ten Christmonats 1809. feyerlich begangen wurde* (Ofen 1810) lapsz. n.

³⁰ *Ephemerides statistico-politicae Posenienses* (a továbbiakban: *Ephemerides Posenienses*) (1808) 3.

³¹ *Ephemerides Posenienses* (1808) 4.

³² LAKATOS Sarolta, *Rendjelek és kitüntetések a Jósa András Múzeumban. Kállay Kristóf rendjel- és kitüntetésadománya* (Nyíregyháza 1994) 30; MAKAI Ágnes – HÉRI Vera, *Kereszt, érem, csillag. Kitüntetések a magyar történelemben* (Helikon, Budapest 2002) 26, kitüntetések leírása: 210-212.

³³ *Ephemerides Posenienses* (1808) 22-23, 34.

A koronázáshoz azonban felszentelt püspöknek van joga. A veszprémi püspöki szék be volt töltve, de az esztergomi érseki szék mint legfontosabb egyházi méltóság még üres volt. A császári és királyi rokonság ragaszkodott a primás személyéhez.

Az esztergomi érseki székre VII. Pius 1808. március 16-án prekonizálta, miután a püspöki kor hiánya alól felmentette. Az érseki pallium átvétele 1808. május 26-án Bécsben történt.³⁴ Az ünnepély az udvari királyi kápolnában zajlott Rudolf Rauscher olmützi coadjutor püspök, Schwarzenberg Ernő herceg, esztergomi kanonok, Ürményi Péter, a Pázmáneum rektora és Alagovich Sándor pozsonyi kanonok jelenlétében. Két pazmanita növendék, Pribyla József és Németh György asszisztált.³⁵ Az új érsek május 31-én látogatást tett a Pázmáneumban, és ajándékkul 100 forintot hagyott a növendékeknek. A kinevezett érsek püspökké szentelésére 1808. július 24-én került sor,³⁶ szintén a császári udvari Szent József titulusú udvari kápolnában, Fischer István egri érsek főcelebráns, Vilt József győri és Somogyi Lipót szombathelyi püspökök mint társszentelők közreműködésével. Ott tartózkodott az érseki pallium átadási ünnepélyen a már felsorolt személyeken kívül az esztergomi egyházmegyes Kurbélyi György c. püspök, a nemrégben kinevezett kancelláriai referens, továbbá Melczer András pozsonyi kanonok és két asszisztáló pazmanita növendék, Anderla János és Petrikovics Antal.³⁷ A szentelési ünnepségen megjelent I. Ferenc császár Mária Ludovikával, a szentelendő nővérével, továbbá jelen volt Károly Ambrus édesanyja és többi testvére is. Ezután kétnapos laxenburgi ünneplés következett, majd az érsek pozsonyi palotájába vonult, mivel az érsekség még nem költözött vissza Esztergomba. Jelmondata így hangzik: „Ha az őszinteség hiba, úgy én ebben a hibában igen vétkes vagyok.”³⁸ Érseki és Esztergom vármegyei főispáni beiktatását Esztergomban tartották meg augusztus 16–17-én.³⁹ Pozsonyból szinte diadalmenettel jött Leányváron és Dorogon át, ahol az ünnepség miatt megszakították az érsek és kísérete útját, mielőtt bevonult Esztergomba, a primási palotába.⁴⁰ Az elhagyott város örömét fejezte ki az érseki jelenlet miatt, esti diszkivilágítással és térzenével ünnepelt. Másnap beiktatása a Mária Terézia-féle vártemplomban volt József nádor jelenlétében. Ezután nem volt akadálya a királyné-koronázási előkészületeknek. A koronázást, melyre Pozsonyban 1808. szeptember 7-én került sor, országgyűlés előzte meg.

³⁴ Pázmáneum Levéltára, Bécs (a továbbiakban: PáL). *Collectanea adnotationes ab a. 1808–1812*; MESZLÉNYI 1970, 147–167.

³⁵ PáL *Collectanea adnotationes ab a. 1808–1812*; MESZLÉNYI 1970, 159; BEKE Margit, *A pázmáneum története az újraindulástól napjainkig (1803–2002)*, in *A bécsi Pázmáneum* (METEM Könyvek 37) (szerk. Zombori István; Budapest 2002) 177–344, 198.

³⁶ *Ephemerides Posonienses* (1808. júl. 29.) 537.

³⁷ BEKE Margit, *Fejezetek az új- és legújabb kori elitképzéshez. A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében a bécsi Pázmáneumban* (akadémiai doktori

KÁROLY AMBRUS PORTRÉJA

festmény

Esztergom, Keresztény Múzeum

Fotó: Mudrák Attila

KÁROLY AMBRUS KELYHÉN LÉVŐ CÍMERE

Johan Jakob Vogelmund, Augsburg 1717.

Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár

Fotó: Mudrák Attila

Augusztus 28-án a király a királyné koronázása ügyében levelet intézett Károly Ambrushoz. Az augusztus 28-ára összehívott országgyűlésről ír. A levél szerint az ország karai és rendjei kérték Mária Ludovika királyné megkoronázását, és Ferenc király teljesíteni óhajtja ezt a kívánságot. A koronázást az országgyűlés idejére tűzte ki.⁴¹

Az 1808-as koronázási kutatások során betekintést nyertem az esztergomi Bibliotheca Batthyány-gyűjteményének vonatkozó anyagába. Ez érdekes adalékul szolgálhat a királyné-koronázások történetéhez. A koronázást ugyanis megelőzték a követi utasítások, az országgyűlés és a koronázással kapcsolatos állásfoglalások.⁴² Az utasítások közül néhány számunkra érdekesebb momen-

értekezés; Budapest 2011) 40.

³⁸ HL 217.

³⁹ KATONA XXIII. ord. XLII, 421; PAINTNER oldalsz. n.; MESZLÉNYI 1934, 143; MESZLÉNYI 1970, 159–160; BEKE Margit, *Habsburg-Lotharingiai Károly Ambrus*, in *Esztergomi érsekek 1100–2003* (szerk. uő; Budapest 2003) 354–357.

⁴⁰ MESZLÉNYI 1970, 159–160.

⁴¹ PL AR Cl. A Nr. 105. Ezúton mondok köszönetet Hegedűs András igazgató úrnak, hogy volt szíves erre felhívni a figyelmemet.

tumot közlünk. Összesen 28, illetve 29 megye, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia utasításai olvashatók.

Általában mindegyik megye hivatkozik a király felhívására, amely szerint a király a rendek és karok óhaját kívánja teljesíteni, hogy Mária Ludovika magyar királynéva koronáztassék. Ezért augusztus 28-ára szándékozott az országgyűlést Pozsonyba összehívni és ezzel kapcsolatban a koronázás szertartását elvégezni. Kiderül az is, hogy Pest megyében például pontosan előírták, hogy kinél kell jelentkezni a követeknek, amikor megérkeznek Pozsonyba. Először a nádorispánt, azután az ország primását, és ha valamelyik főherceg jelen van, úgy őt is köszöntsék, majd a zászlós urakat, a királyi személyes jelenlét helytartóját, hogy teljes alázatossággal az ő kegyelmükbe és jószívúségeibe ajánlják vármegyéjüket.⁴³ Felvetődik, hogy az országgyűlésen a bandériumok és a nemesi felkelés rendjét is meg kellene tárgyalni.

Minden vármegye pontokba szedve adta meg utasításait ezzel kapcsolatban. Pozsony vármegye – a város révén – a koronázásban különösen is érdekelt, ezért a követi utasításban az ajándék összegét illetően ez a megye a legbőkezebb, ugyanis 500 ezer forintot ajánl meg, aminek sikerült is érvényt szerezni.⁴⁴ A többi megye nem volt ennyire nagyvonalú, bár indokaik különbözőek. Mindegyik hivatkozik a királyi meghívó levélre, majd az ott követendő magatartásra. Az Esztergom megyei hivatkozik arra, hogy 1808. augusztus 22-én a megye Esztergom szabad királyi városában generális gyűlést tartott Károly Ambrus herceg, Magyarország primása, esztergomi érsek elnöklete alatt, aki e megye örökös főispánja.⁴⁵ A királyi meghívó levelet is leírták, amely szerint a király óhajtja, hogy a királyné öfelsége boldogságára az elődök szokása szerint a törvénnyel összhangban fogadják Magyarország királynéjának installációját, és honoráriumot a szokott módon ajánljanak fel.

A Pest megyei nem tűnik annyira fennköltnek, mint a többi. A magyar nyelvű szöveg ma már népies ízűnek tűnhet: „Tellyes alázatos háladatossággal vévén ezen Törvényessen egyesült Vármegyéknek Rendei: Eő császári, s királyi Felségének abbéli kegyelmét: mely szerént Felséges Élete Párjának, Magyar Ország Királynéva léendő Felszenteltetése, és meg Koronásztatás végett, az Ország nevében Felséges Színe elejben terjesztett, és ezen Vármegye által is meg ujított Könyörgést kegyelmessen elfogadni méltoztatott; öregbétvén egyszer s mind örvendetes érzéseiket azon tsalhatatlan remény-

⁴² EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Nr 94-118.

⁴³ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Nr 11.

⁴⁴ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Acta 94-118. Nr. 1.

⁴⁵ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Acta 94-118. Nr. 9.

⁴⁶ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Acta Nr. 11. 2. pont.

⁴⁷ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Acta Nr. 17.

⁴⁸ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Acta Nr. 18.

ség, hogy fejedelmi Erkölsökkel tündöklő Felséges Királynénk meg Koronásztatása által szorosabb kötelekkel öszve kaptoltatván...⁴⁶

A Szabolcs megyei is hangsúlyozza a király kívánságát „hogy Őfelsége Kedves Házastársa... királynévá koronáztasson... minthogy a Magyar Nemzet az Eő Felsége szerentsés Házasságával Különben is azt nyerte, hogy a Felséges Királyné a Magyar Királyok vériből származván, a Magyar Nemzethez természettel vonzó Kegyességgel úgy bír, mint Őseiről reá maradt örökséggel”, bizonyosak benne, hogy az ország boldogságára fog törekedni, honoráriumot azonban mérsékelt összegben ajánljanak meg.⁴⁷ A magyar királyokkal rokonítja Mária Ludovikát, ami onnan eredhet, hogy Magyarország hercegprímása Károly Ambrus, és ha ő magyar, úgy a testvére is az. Szepes vármegye arra utasítja követeit, hogy annyi honoráriumot adjanak, ami az előző szokásoknak megfelel, de igyekezzenek az elvárásokat is teljesíteni.⁴⁸ A Borsod megyei utasítás is a honorárium miatt érdekes: „A mostani környül állásokhoz képpes... mivel arany és ezüst pénz nintsen, Bankó czédulákban ajánltasson.”⁴⁹ A Szatmár vármegyei követek utasítása azért érdemel különös figyelmet, mert a lelki dolgokat emeli ki. E szerint „Ő Felsége Felséges Hitves Társát, kinek ritka Lelki tulajdonságait egész Europa már hirdeti és a mellyekből legbővebb szerencsének és boldogságnak gyömöltsei az alatta való Nemzetekre áradhatnak, ezen Szent kötéssel a Magyar Nemzettel inkább együvé kötelezni kívánta”, és ehhez illő ajándékot vigyenek.⁵⁰

Finom megkülönböztetést tesz Kittenberger János, aki *inauguratio honorist* és nem *inauguratio iurisdictionist* (ami a királyt illeti meg) említ Mária Ludovika megkoronázásánál, mert nincs joghatósága.⁵¹ Az országgyűlésen meghatározták a szertartás rendjét. A királyné kancellárja a veszprémi volt, főszerep jutott a nádornak, a hölgyek közül az országbíró nejének.⁵²

A koronázással kapcsolatban található indigenátusi kérelmek is.⁵³ Koronázások alkalmával valóban található nemesi címek adományozásai, köztük idegen származású, de magyar nemességet kérő személyek, az indigenák. Amennyiben ők címet vagy rangfokozatot kaptak, azt az országgyűlésnek jóvá kellett hagyani.⁵⁴

A szertartásról, a tervezett ünnepegről a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára 1808. évi országgyűlési anyaga ad számot,⁵⁵ míg az *Ephe-merides Posonienses* korabeli újság 1808. évi különböző számai a valóban

⁴⁹ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Acta Nr. 20.

⁵⁰ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1800. Acta Nr. 16.

⁵¹ KITTENBERGER János, *A magyar királyok és királynék koronáztatása 1526–1867* (h.n. é.n.) 44.

⁵² MNL OL N 62. Dieta anni 1808. Fasc. A.

⁵³ EFK Batthyány gyűjtemény. Cat. II. Tit. XVIII. a. diaeta anni 1808. Acta a. Nr. 94 – 118.

⁵⁴ BEKE Margit, *A Primási Levéltár nemesi és cimeres emlékei* (2. bőv. kiad., Magtár Művészeti Alapítvány, Budapest 2011) 24.

megtörtént eseményekről közölnek tudósítást. Némi eltérés tapasztalható az országgyűlés *Ordója* és az *Ephemerides* között. Sajnos, a Prímási Levéltár protocolluma csupán jelzi a királyné koronázását, de maga az aktacsomó nem található.⁵⁶

A napóleoni háborúk idején a koronaékszereket Ungvárra menekítették a püspöki palotába, majd visszakerült a budai királyi palotába, onnan kellett elhozni Pozsonyba.⁵⁷ A Szent Koronát a királyné lakosztályába vitték a koronaőrök. Ez így történt Mária Ludovikánál is.

Az újság beszámolója szerint a királyné megkoronázása a lehető legünnepelesebb formában történt. Díszmenet indult a királyi lakból a Szent Márton-székesegyházig.⁵⁸ A Szent Koronát már három nappal előtte, vagyis 1808. szeptember 6-án elhozták. Miután a Szent Márton-székesegyházban minden elő volt készítve, délután 2 órakor a koronaőrök a küldöttség uraival – 2 prelátus, 2 báró, 2 mágnás, 6 személy a rendek által kinevezve – együtt elhozták a klenódiumokat. József nádor szállására mentek, innen a király palotájához vonultak. Ott négykerekű, nyitott udvari kocsira helyezték, majd a városi magisztrátus megjelent tagjai és a polgárok sorfala között a Szent Márton-székesegyházba vitték, miközben katonaság őrizte a rendet. A körmenet meghatározott rendben vonult a templomig. A dóm előtti téren a klenódiumokat tartó ládát leemelték, és a templom sekrestyéjébe vitték.

A koronázás napján 7 óra előtt megjelent az előző napi díszkíséret, a ládából kivették a klenódiumokat és az odakészített asztalra helyezték. A koronaőrök ott maradtak, a bizottság visszatért a király palotájához. 7 órakor a király és a királyné előjöttek szobáikból, a király lóra, a királyné kétkerekű hintóba szállt, így vonultak harangok zúgása közben a dómba. A Mihály-kaputól a templom lépcsőjéig polgárok címerekkel és zászlókkal álltak sorban.

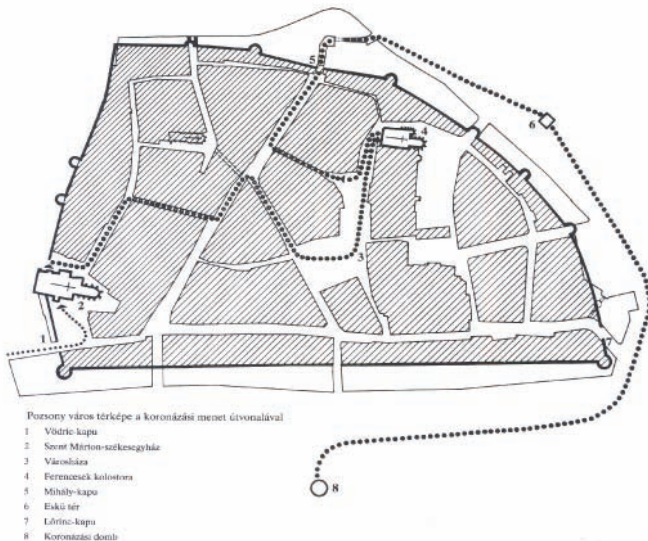
A templom kapujában a prímás a klérussal, pontifikáléba öltözve fogadta a királyi párt, a csókkeresztet nyújtotta nekik, és szenteltvízzel meghintette őket, miközben dobok és harsonák szóltak. A templomban baloldalt helyezték el a királyi trónt, a szentély közepén pedig a királyné trónját. A templomajtóban, a prímás és a papság után a nádor, a családtagok, a főlovászmester, a keresztvívő püspök, a herold, az ítélmester, a főudvarhölgy, az országbíró neje és több hölgy várta a királyi párt. Kíséretükben a sekrestyébe vonultak, ahol a király felvette a Szent Koronát és a palástot, a királyné az e célra készített díszes házi koronát. Harsonaszó és dobok pergése közben

⁵⁵ MNL OL N 62. Dieta anni 1808. Fasc. A.

⁵⁶ PL Károly Ambrus. PE Nr. 4. M. Ludovicae Reginae, quoad coronationem ritus.

⁵⁷ TÓTH Endre – SZELÉNYI Károly, *A magyar szent korona. Királyok és koronázások* (h.n. 2000) 77; HOLČIK, Štefan, *Pozsonyi koronázási ünnepségek 1563–1830* (Budapest-Bratislava 1986) 45.

⁵⁸ *Ephemerides Posonienses* (1808. szept. 9.) 629.

A KORONÁZÁSI MENET ÚTVONALA
(közli: HOLČIK)

a *Consecrator Primas Regni*⁵⁹ és a papság vezetésével menet indult az oltárhoz, köztük a magyar herold, a koronaörök, a klenódiomok hordozói, akik a klenódiomokat arannyal díszített párnán vitték, a palatinus, a keresztet vivő püspök, őfelsége a Szent Koronával, köpenyben, majd a királyné fején (házi) koronával az említett két püspök között, akik közül az egyik a veszprémi. Ezután a királyné koronáját levették és az oltárra helyezték.⁶⁰ A primás mellett az egri érsek és a zágrábi püspök asszisztált a szentmisén. A lecke olvasása után a király a primástól kérte a megkoronázást. A királyné letérdelt és megcsókolta a kis keresztet. Rövid admonitio és fohász után a Mindenszentek litániája következett. Ezalatt a palatinus és az ítélmester segítségével a király fejéről levették a Szent Koronát, és a jogarral együtt az oltárra helyezték. A királyné baloldalt, egy párnán arcra borulva maradt egészen a litánia végéig. Ezután a szentelő a szent olajjal megkenete a királyné jobbját kétszer és a vállak között egyszer.⁶¹ A királyné az oltár mögé ment, ahol letörölték az olajat. Két püspök kíséretében tért vissza az oltár elé, ahol Rosos Pál veszprémi püspök a fejére helyezte a házi koronát.⁶²

⁵⁹ *Ephemerides Posonienses* (1808. szept. 9.) 637.

⁶⁰ KITTENBERGER 45.

⁶¹ *Ephemerides Posonienses* (1808. szept. 13.) 642.

⁶² Uo.

⁶³ KITTENBERGER 45-46.

MÁRIA LUDOVIKA KIRÁLYNÉVÁ KORONÁZÁSA A POZSONYI DÓMBAN
Színes rézmetszet, 1808
(közli: HOLČIK)

Ekkor a nádor levette a király koronáját a párnáról és átadta a szentelő primásnak, aki a nádor segítségével a királyné jobb vállához érintette, jelképezve ezzel, hogy férjével együtt viselik a kormányzás terhét. A Szent Koronát ezután a király fejére tették. Miután a primás jobbába adta a jogart és baljába az országalmát,⁶³ a királyné az udvari prefektus és az asszisztáló püspökök kíséretében harsona- és dobszó közepette a főoltártól trónusához vonult. Főherceg testvére, a primás bemutatta őt. Ekkor mindenki felállt, és teli torokkal háromszor *vivatot* kiáltott. A primás intonálta a *Te Deumot*, majd ismét megszólaltak a harangok, és üdvözlő ágyúlövés hallatszott. A himnusz után a primás visszament az oltárhoz, az asszisztáló veszprémi püspök⁶⁴ pedig levette a királyné házi koronáját, és átadta a prefektusnak, a jelvényeket a párnára helyezte. A mise az Evangéliummal folytatódott, amelynek végén a diakónus, az egri érsek és a veszprémi püspök megjelölte a könyvet, azután a királynak, majd a királynénak nyújtották csókra, és mindkettőjüket megtömjéneztek. Felajánláskor a veszprémi püspök újra a királyné fejére tette a házi koronát és az oltárhoz vezette, aki egy aranypénzt ajánlott fel aranypatenán, amelyet a szertartónak nyújtott. A szentelő megcsókolta a patenát, a királyné pedig visszatért a trónushoz. A prefációhoz a veszprémi

⁶⁴ *Ephemerides Posonienses* (1808. szept. 13.) 643.

⁶⁵ *Ephemerides Posonienses* (1808. szept. 13.) 644.

püspök újra levette a királyné házi koronáját, és az udvari prefektusnak adta, majd a párnára helyezték. Ugyanígy tettek a Szent Koronával is. Áldozáskor a királyné a szentelőtől fogadta a Szentostyát, majd a veszprémi püspök ismét fejére helyezte a házi koronát. Az ünnepi áldáskor megszólaltak a harangok. Mindnyájan visszatértek a sekrestyébe, ahol levették a koronákat, illetve a liturgikus öltözéket, és elhagyták a templomot.

A klérus a kapunál gyülekezett. A király lovon, a királyné hintón a primási épületbe ment, ahol villásreggeli várta őket. A Szent Koronát és a klenódiuumokat is a primási épületbe vitték, ahol a nádor jelenlétében ládába zárták. Az étkezésnél a Szent Koronát és a házi koronát párnán az asztalra helyezték. A palotahölgyek az asztal bal oldalán helyezkedtek el. Kézmosásra a nádor öntött vizet a felségek részére, és a primás nyújtotta nekik a törlőkendőt. A primás mondja az asztali áldást, azután mindenki leül. Amikor a király a harmadik poharat ürítette, megszólaltak a harangok, és elkezdődött az asztali zene, amely az ebéd végéig tartott. Miután a királyi pár felállt az asztaltól, a primás *Deo gratias* recitált. Ezután a sekrestyébe mentek, ahol a király lepecsételte a klenódiuumokat. Este fényárban úszott az egész város. A primási nyári palota homlokzata ezernyi lámpával megvilágítva, középen a primás címerével. Kivilágították a városházát is, ahol képeket, feliratokat helyeztek el. A Grassalkovich-palotánál, ahol a királyi pár tartózkodott, 3 megvilágított gúlát készítettek feliratokkal. Így díszítették a Jankovich-féle házat is, amelyet viaszgyertyákkal világítottak meg. A kancellár épülete, Szapáry József gróf háza az Irgalmasok terén és más grófok, sőt egyszerű polgárok házai sem maradtak el az ünnepi fénytől. A pompa emelésére két, szintén kivilágított diadalkaput is állítottak, ahol zene szólt. Az Irgalmasok tere végén, az Esterházy grófok palotájánál chronosztikonos feliratot helyeztek el. A zsinagóga is fel volt díszítve.⁶⁵

Szeptember 8-án Kisasszony napját ünnepelték. Szeptember 9-én országgyűlés volt, ahol megszavazták a királynénak járó honoráriumot. Este mindkét országgyűlési tábla nyitva volt, és tiszteleghettek a királyné előtt.⁶⁶ Szeptember 10-én a karok és rendek már nem 25 ezer aranyat szavaztak meg, mint 1792-ben, hanem 500 ezer aranyat ajánlottak a királynénak. Ezen a napon a primás kérésére mindenkit a primási palotába hívtak 12 órára, hogy a honoráriumot a királynénak átadják. A király trónjáról latinul fejezte ki köszönetét. A klenódiuumok három napon át közszemlére voltak kitéve a Grassalkovich-féle palotában, azután visszavitték Budára. Többen – mint említettük – költeményben köszöntötték a királynét.⁶⁷

⁶⁶ *Ephemerides Posonienses* (1808. szept. 13.) 647.

⁶⁷ *Ephemerides Posonienses* (1808. szept. 13.) 648.

Végezetül a következőket lehet leszögezni. A királyné-koronázás általában a veszprémi püspök jogköréhez tartozott.⁶⁸ Mária Ludovika esetében azonban a királyné szent olajjal való felkenését, koronázását bizonyíthatóan az esztergomi érsek végezte. A szertartásnál jelen volt Rosos Pál veszprémi püspök, de ő csupán a házi koronával kapcsolatos teendőket végezte, tehát nem ő koronázta meg a királynét. Azt nem tudtam megállapítani, hogy a királyné-koronázás megváltozott rendje miatt történt így a koronázás, vagy az esztergomi érsek kivételezett helyzete volt az oka.

Mária Ludovika királyné koronázásának több rendhagyó mozzanata is volt. Az írták, hogy a prefáció végén az ünnepi ágyúk megszólalnak, de a *vivat* elmarad.⁶⁹ Őt azonban mégis *vivattal* köszöntötték. Különös, hogy az avatásnál a karját kétszer, válla között egyszer kente meg a primás.⁷⁰ Általában a templomból a királyi palotába vonultak ebédre. Ebben az esetben a primás hívta meg az előkelőket asztalához a nyári lakba. Az új királynénál azt is feljegyezték, hogy az esti mulatságon a városi lövészegylet tagjai versenyt rendeztek a tiszteletére. 9 díjat tűztek ki. Néhány ekkor használt tárcsa még megtalálható a Pozsonyi Városi Múzeumban.⁷¹

A Szent Márton-dómban már a főoltáron volt Georg Rafael Donner Szent Márton-szobra. Ennek az érdekessége az, hogy kapcsolata van az esztergomi érsekséggel. Pozsonyban ekkor már állt a két primási palota, az egyik a Battyány-féle, Hefele Menyhért tervezésében, amely alkalmas volt koronázási bálók megrendezésére is. Volt egy nyári palota is, amely az egykori Hercegfásornak nevezett utcán állt. Már Lippay György érsek (1642–1666) nagy kertet alakított ki benne – ez a híres Lippay-féle kert – különleges növényekkel, szobrokkal, díszkúttal és barlangokkal. Ezt a nyári lakot Barkóczy Ferenc érsek (1761–1765) Franz Anton Hillebrandt tervezővel átépíttette díszes palotává. Így szolgálhatott helyszínül a primás nyári palotája a koronázási ünnepség alkalmával.

A palotához épített lépcsőket óriási kőatlaszok tartották. Ezeket a XIX. században Köpcsénybe szállították. Szintén Donner keze alkotásai voltak, aki a nyári palota gazdasági épületében kapott műtermet. Esterházy Imre érsek (1725–1745) rendeletéből itt készült a Szent Márton-szobor is.⁷² A magyar rendek szokatlanul gazdag ajándékkal, 500 ezer arannyal járultak a királyné elé. Ő ebből 50 ezret (tizedet) az újonnan alapított magyar katonai akadémiára adott, amelyet róla neveztek el Ludovika Akadémiának.⁷³

⁶⁸ KATONA XXIII. ord. XLII, 364.; HL 317.

⁶⁹ KITTENBERGER 46-47.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ HOLČIK 45.

⁷² HOLČIK 64.

PRÍMÁSI NYÁRI PALOTA
POZSONYBAN
(közli: HOLČÍK)

KÁROLY AMBRUS KELYHE
Johan Jakob Vogelmund, Augsburg 1717.
Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár
Fotó: Mudrák Attila

KÁROLY AMBRUS MISETÁLCÁJA ÉS MISEKANNÁI
Johan Jakob Vogelmund, Augsburg 1717.
Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár
Fotó: Mudrák Attila

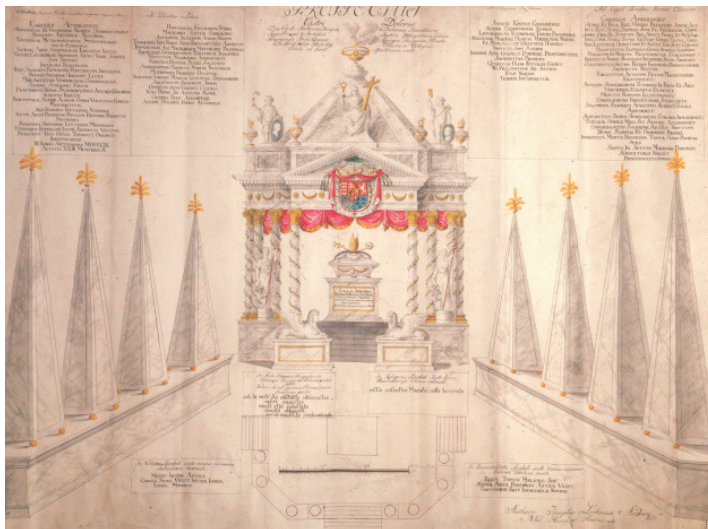
A Károly Ambrus hagyatékából származó tárgyak, amelyek az esztergomi kincstárban találhatóak, feltételezhetően szerepeltek a királyné koronázásakor: kehely és misekannák tálcával, bécsi rokokó úrmutató, XVIII. századi

⁷³ HOLČÍK 45.

⁷⁴ LEPOLD Antal, *Az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár katalógusa* (Budapest 1942) 82. sz., 83. sz., 84. sz., 92. sz., 259. sz.; CSÉFALVAY Pál, *Az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár* (Corvina, h.n. é.n.) 38., 39. sz.

⁷⁵ LEPOLD 82. sz.; CSÉFALVAY 38. sz.

miseruha, valamint egy kerek ezüstérem.⁷⁴ A kehely az augsburgi Johan Jakob Vogelhund munkája 1717-ből. Aranyozott ezüst, trébelt jelenetekkel, gyémánt, smaragd, szafir, rubin, türkiz, topáz és gyöngy díszítéssel. Hatszögű talapatú lábán Krisztus elítéltetése, tövissel koronázása, Veronika kendője, angyalok által emelt oszlop és kereszt, Szűz Mária, Szent József és a gyermek Jézus. A száron Szent Ambrus, Szent György és Szent Jeromos látható. A kosáron három kerek kartusban kariatidák közt Jézus az Olajfák hegyén, Kaifás és Pilátus előtt, trébelt technikával készült.⁷⁵ Szintén ebből az augsburgi műhelyből került ki Károly Ambrus misetálcája és két kannája. Az ovális nyolckarélyos tálca közepén két-két mélyített mező a kannák elhelyezésére. Bennük domborműves Krisztus és Mária, köztük Krisztus feltámadása. A perem kartusaiban Krisztus megostorozása, keresztvitele, megfeszítése és siratása. A kisebb kartusokban az evangélisták. A kannák főalakja hasonló, a jelképek és az ékkövek különbözőek. A barokk ötvösművészet remekei közé tartoznak.⁷⁶

KÁROLY AMBRUS CASTRUM DOLORISA

Pozsony 1809.

Főkáptalani Levéltár, Címerek Nr. 1.

Fotó: Mudrák Attila

(közli: BEKE Margit, *A Primási Levéltár nemesi és címeres emlékei*, Budapest² 2010, 299)

A koronázó primás 1809. szeptember 2-án hunyt el, még 24 éves sem volt. A királyné jelen volt a temetésénél. A testvérek készítették síremlékét Pisani szobrász által. A királyné néhány évvel élte túl testvérét.

⁷⁶ LEPOLD 83. SZ.; CSÉFALVAY 39. SZ.